

УДК 347.278

JEL Classification: Q14

DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202008031>

**М. В. ГЛАДІЙ, доктор економічних наук,
академік НААН**
**Ю. Я. ЛУЗАН, доктор економічних наук,
член-кореспондент НААН**

Кредитування в системі аграрних трансформацій України

Мета статті - обґрунтувати необхідність подальшої розбудови системи кредитування агровиробників в Україні, визначити доцільність створення аграрних кооперативних банків, розвитку земельно-іпотечного кредитування та інших інструментів фінансово-кредитного забезпечення з урахуванням кращого світового досвіду та спеціфіки функціонування аграрного сектору економіки.

Методика дослідження. Застосовано діалектичний метод наукового пізнання, системний підхід дослідження з використанням досвіду кредитування в інших країнах, врахування результатів наукових досліджень вітчизняних вчених та обґрунтованих оцінок сучасного стану кредитного обслуговування агровиробників, сукупність методів обробки статистичних даних, які характеризують динаміку і відповідні тенденції.

Результати дослідження. Окреслено шляхи подальшої розбудови системи фінансово-кредитного забезпечення агровиробників як важливої складової аграрних трансформацій, узагальнено кращий світовий досвід, надано оцінку сучасного стану кредитування аграрної економіки.

Елементи наукової новизни. Дістало обґрунтування подальше удосконалення системи кредитного забезпечення потреб учасників аграрного ринку в сучасних умовах, як важливої складової комплексного інституційного забезпечення процесів реформування в аграрній сфері України.

Практична значущість. Результати дослідження можуть бути враховані в практичній діяльності органів державного управління, учасниками аграрного ринку і банківської системи, поглибленні наукових досліджень, у навчальному процесі. Табл.: 3. Рис.: 3. Бібліогр.: 17.

Ключові слова: банки; банківська система; кооперативний банк; земельно-іпотечне кредитування; капіталізація.

Гладій Михайло Васильович - доктор економічних наук, академік НААН, перший віцепрезидент Національної академії аграрних наук України (01010, м. Київ, вул. Михайла Омеляновича-Павленка, 9)

E-mail: prezid@naas.gov.ua

Лузан Юрій Якович - доктор економічних наук, член-кореспондент НААН, радник Президії Національної академії аграрних наук України, радник дирекції Інституту продовольчих ресурсів НААН (01010, м. Київ, вул. Михайла Омеляновича-Павленка, 9)

E-mail: prezid@naas.gov.ua

Постановка проблеми. Дослідження показують, що суттєвим недоліком аграрних трансформацій в Україні є недотримання принципу їх комплексного забезпечення інституціональними складовими. Через це втрачається синергія розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій.

Серед важливих напрямів, які повинні сприяти підвищенню ефективності аграрних трансформацій, мало б бути системне запровадження наступних комплексних ринкових заходів для створення: досконалого конкурентного середовища; механізмів стабільної державної підтримки різних видів

агропромислової діяльності; спрощеної та стимулюючої системи оподаткування; розбудови спеціальної системи кредитування; створення ефективних механізмів страхування аграрних ризиків; запровадження ринкового регулювання зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням національних інтересів; застосування сучасних механізмів ринкового цінового регулювання; створення сприятливих умов для активізації інноваційного розвитку та інвестиційного забезпечення; запровадження відповідних програм розвитку сільських територій тощо.

Розвиток процесів у згаданих напрямках комплексного інституціонального забезпечення певною мірою відстає від процесів

© М. В. Гладій, Ю. Я. Лузан, 2020

зміни форм власності, створення суб'єктів господарювання ринкового типу, формування інфраструктури аграрного ринку, орендних відносин, нарощування обсягів виробництва, експорту та імпорту аграрної продукції, процесів децентралізації державного управління тощо. Більше того, подібні процеси повинні були б відбуватися паралельно та мати стабільний характер.

Поки що в Україні протягом років незалежності не досягнуто такого комплексного, системного і своєчасного інституціонального забезпечення аграрних трансформацій. Тобто, з погляду агровиробника, ще не створено сприятливих умов, щоб аграрні трансформації, як «насіння», лягали в добре підготовлений «грунт» і гарантували високі «врожаї».

Кредитування сільськогосподарських виробників та інших суб'єктів агропродовольчого ринку виступає одним із критичних компонентів створення сприятливих фінансових умов для їх ефективної діяльності. Особливо його роль посилюється в період значних структурних перетворень, необхідності своєчасної і результативної адаптації механізмів кредитування до ситуативних змін, які відбуваються як на внутрішньому, так і на зовнішньому продовольчих ринках.

Світова практика показує, що національні законодавства розвинених країн з питань державного регулювання банківської діяльності на відміну від України, як правило, поряд із загальними принципами враховують специфіку кредитування цього важливого сектору економіки, що, насамперед, характеризується яскраво вираженою сезонністю виробництва, високим ступенем природних і ринкових ризиків, соціальною значимістю продовольчого забезпечення населення, агресивністю ринкового середовища, виконанням важливої мультиплікаційної функції для розвитку ряду інших секторів національної економіки тощо [12].

Окремі країни, з метою активізації кредитування, поряд із розбудовою системи страхування аграрних ризиків широко застосовують механізми державних гарантій, пільгове кредитування, субсидуючи з державного бюджету кошти для часткової компенсації вартості кредитів (здешевлення кредитних ставок).

Значна увага приділяється державній цілеспрямованій підтримці розвитку мікрокредитування дрібних сільгоспвиробників,

молодих фермерів, обслуговуючих кооперативів, інших важливих учасників аграрного ринку, пільгового кредитування інноваційних проєктів, екологічних програм, розвитку органічного виробництва та ін.

З метою створення системи комплексного надання фінансово-кредитних послуг для учасників аграрного ринку у світовій практиці значного поширення отримують: заставні операції держави із продукцією сільського господарства; розвиток стандартизованих ф'ючерсних, форвардних, опціонних та інших товарних ринків; застосування державних товарних і фінансових інтервенцій; сприяння активізації біржової торгівлі; підтримка розвитку лізингових операцій; пільгове й спрощене оподаткування та ряд інших заходів державної бюджетної і податкової політик, що в комплексі поряд із банківськими послугами сприяє відтворенню власних фінансових ресурсів суб'єктів господарювання.

Досвід розвинених країн світу та країн із перехідною економікою показує, що ефективність функціонування учасників аграрного ринку досягається, передусім, комплексними і взаємодоповнюючими заходами фінансового забезпечення, спрямованими на подолання проблем функціонування аграрної економіки [2]. Тут важливу роль відіграють - спеціальне законодавство, спеціалізовані банківські та гарантійні установи, агенції та інші інституції, специфічне управління кредитними ризиками й інші, що в цілому формує сприятливу систему кредитування агровиробників.

На жаль, за період незалежності в Україні так і не вдалося створити ефективну, цілісну і взаємодоповнюючу систему фінансово-кредитного забезпечення агровиробників. Навпаки, було втрачено спеціалізований аграрний банк «Україна» з досконалою територіальною мережею, із сформованим професійним банківським персоналом, спроможним розвивати банківські механізми з використанням кращого світового досвіду. Через недосконале законодавство за цей час в країні так і не створено жодного сільськогосподарського кооперативного банку, не отримали свого розвитку кредитні спілки, система страхування аграрних ризиків та інші перевірені світовою практикою ефективні складові системи кредитування.

Спроби уніфікувати національну банківську систему та механізми кредитування в Україні без урахування особливостей обслуговування суб'єктів господарювання в аграрній сфері на сьогодні не сприяють поліпшенню їх доступу до кредитних ресурсів. Практично поза зоною банківського обслуговування, як і раніше, залишаються фермери, особисті селянські господарства та інші дрібні виробники, що виробляють критичну масу продовольчих ресурсів для потреб внутрішнього ринку.

З метою забезпечення гарантійних зобов'язань у вигляді заставної бази позичальників кредитів вимагає подальшого утвердження в аграрній сфері атрибуту власності, удосконалення системи її реєстрації, ринкових характеристик і оцінок. Така ситуація, крім того, блокує розвиток фондового ринку в Україні.

При цьому не визначено концепцію створення системи земельно-іпотечного кредитування сільгоспвиробників. На сьогодні існує загроза, що її створення теж відставатиме від процесу відкриття ринку земель. А селяни вимушено в односторонньому порядку виступатимуть лише продавцями земель, не маючи можливості розвивати сімейний фермерський бізнес.

Свою специфіку у питаннях кредитної підтримки розвитку сільських територій вносить децентралізація влади та інші процеси з удосконалення державного управління в Україні, необхідності активізувати розвиток сільських територій в нових адміністративно-господарських умовах.

Уже п'ять років як припинив свою дію Закон України «Про державну аграрну політику на період до 2015 року». Тому концепція розвитку системи фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектору економіки та сільських територій в Україні, як важлива складова аграрних трансформацій, повинна бути задекларована в новому рамковому законі про сучасну державну аграрну політику, який ще потрібно розробити та прийняти Верховною Радою України й оперативно знайти своє закріплення в багатьох інших спеціальних законах.

Недосконалість законодавства, відсутність комплексної системи інших інституціональних засад фінансово-кредитного забезпечення агровиробників загалом провокує хаотичність дій держави, в тому числі

банківської системи, що не сприяє сталому розвитку аграрної сфери.

Така невизначеність потребує пошуку додаткових наукових обґрунтувань для подальшої розбудови ефективної системи фінансово-кредитного забезпечення учасників аграрного ринку з урахуванням особливостей їх функціонування, соціальної значимості галузі та кращого світового досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Враховуючи надзвичайну важливість фінансово-кредитного забезпечення суб'єктів аграрного підприємництва, вітчизняними вченими приділяється поглиблена увага дослідженням щодо аналізу існуючих ефективних практик, зокрема їх кредитування в інших країнах, тенденцій на аграрному ринку України і на глобальному рівні та обґрунтуванню пропозицій з удосконалення його державного регулювання.

Вагомим є внесок у дослідження процесів кредитування агровиробників в Україні таких вчених, як В. М. Алексійчук, О. Є. Гудзь [4]; М. Я. Дем'яненко [2]; В. М. Жук [3]; О. І. Киреев [5]; Г. В. Корнійчук [6]; Ю. О. Лупенко [7, 8]; М. Й. Малік [9]; Л. В. Молдаван [11]; Н. І. Паляничко [13]; П. Т. Саблук [12, 14] та ін.

Використання досліджень та пропозицій вчених на сьогодні дають можливість державним органам влади продовжити удосконалення законодавства з питань формування завершеної спеціалізованої системи кредитування учасників аграрного ринку України. Зокрема розбудови таких важливих інституцій, як сільськогосподарські кооперативні банки; земельно-іпотечне кредитування; мікрокредитування; здійснення інших заходів фінансово-кредитного забезпечення.

Мета статті - обґрунтувати необхідність подальшої розбудови системи кредитування агровиробників в Україні, визначити доцільність створення аграрних кооперативних банків, розвитку земельно-іпотечного кредитування та інших інструментів фінансово-кредитного забезпечення з урахуванням кращого світового досвіду та специфіки функціонування аграрного сектору економіки.

Виклад основних результатів дослідження. Продовження формування ефективної системи фінансово-кредитного забезпечення агровиробників в Україні залежить від багатьох чинників, які при певній взаємодії і

взаємодоповненні повинні привести до підвищення їх конкурентних спроможностей та входження у світову продовольчу систему з урахуванням національних інтересів [8].

Аграрний сектор економіки України та розвинених країн світу, зокрема Європейського Союзу, до якого Україна намагається інтегруватися, мають багато спільного, але, водночас, і суттєво відрізняються за рівнем інституціонального забезпечення, правовою захищеністю та передбачуваністю, а також стабільною політичною підтримкою з боку європейських країн [10].

Після підписання Угоди про Асоціацію та Зону вільної торгівлі з ЄС Україна знаходиться на шляху до євроінтеграції. Це відкриває нові можливості для торгівлі та інвестицій, чого можна досягти на гармонізованих інституціональних засадах.

В аграрній сфері умовою для цього є відповідна уніфікація вітчизняної до європейської аграрної політики, метою якої повинен бути сталий розвиток аграрного сектору та сільських територій.

Важливу роль для рівнозначної конкурентної участі в глобальних процесах та на внутрішньому ринку відіграє рівень фінансового забезпечення учасників вітчизняного аграрного ринку. Його можна досягти різними шляхами, джерелами та ринковими механізмами.

У сучасних реаліях України кредитування, у зв'язку із суттєвим скороченням фінансової підтримки за рахунок державного бюджету та одночасно із значним зростанням податкового навантаження, зокрема на сільгоспвиробників, об'єктивно визначається одним з основних джерел поповнення фінансових ресурсів. Проте надскладна доступність до кредитних ресурсів, наявність слабкої заставної бази, нерозвиненість системи страхування аграрних ризиків та інші проблеми призвели до того, що дефіцит власних фінансів агровиробників на сьогодні переважно формують посередники і монополісти через різні види непаритетних розрахунків, або інші некоректні відносини, що ставить їх у відповідну залежність від інших учасників ринку.

Недосконалість ринкового фінансового порядку в аграрній сфері України доповнює блокування, а точніше відсутність, біржової торгівлі, як основного інструменту для об'єктивного визначення цін на сільськогос-

подарську продукцію на внутрішньому ринку та важливого чинника для самофінансування сільгоспвиробників.

Тобто проблема фінансового забезпечення учасників аграрного ринку, насамперед сільгоспвиробників для їх конкурентного розвитку, потребує комплексних і системних заходів від держави, яка сьогодні виступає виключним регулятором грошової і кредитної, бюджетної і податкової, цінової та інвестиційної, митно-тарифної і нетарифної політики та інших заходів державного регулювання у фінансовій сфері.

З кожним роком Україна стає все більш активним учасником світової продовольчої системи. При цьому без адаптування економічного середовища України із країнами з розвиненими ринковими економіками, які, як правило, керуються узгодженими принципами ФАО ООН, Світової організації торгівлі, Європейського Союзу та інших міжнародних організацій і союзів, практично неможливо стати рівноправним гравцем на світовому ринку.

Підтвердженням цьому слугують наступні тенденції.

Для підтримки необхідного рівня конкурентоспроможності сільського господарства на глобальному рівні Україна, вступаючи до СОТ, обгрунтовано захистила обсяги його підтримки із державного бюджету по так званій зеленій скриньці, які можуть досягати рівня 3,4 млрд дол. США. За середньорічним курсом гривні до долара США у 2018 р. обсяги такої бюджетної підтримки могли б становити 92,5 млрд грн, при цьому не обмежуючи додаткові видатки державного бюджету для підтримки в питаннях підвищення родючості ґрунтів, екологічних і соціальних програм, заходів із підтримки розвитку аграрної науки й освіти та інші державні програми, які не викривляють ринкові ціни і не порушують рівновагу в торговельних відносинах. Варто зауважити, що після вступу до СОТ рівень державної підтримки сільгоспвиробників жодного разу так і не досягав зазначеного рівня обмежень, а в 2018 р. взагалі знизився до непорівняльних обсягів - 4,6 млрд грн.

При вступі до СОТ учасники цієї організації з розумінням також сприйняли використання так званої непрямой підтримки сільгоспвиробників з урахуванням пільгового оподаткування ПДВ та дії фіксованого сільськогосподарського податку, обсяги якої постій-

но навіть перевищували обсяги прямих видатків із державного бюджету. Проте зміни, внесені у 2017 р. до Податкового кодексу України щодо сільського господарства, взагалі призвели до поетапної відміни пільг з ПДВ та інших змін. За даними Державної фіскальної служби України, це загалом збільшило навантаження на сільгоспвиробників від 7,3 млрд грн у 2014-му до 44,6 млрд грн у 2018 р., або в 6,1 раза, що суттєво перевищує темпи надходження сплати податків в інших галузях економіки та в цілому по державі. Можна стверджувати, що такі тенденції характеризують і певну дискримінацію аграрного сектору, який уже почав виступати лідером серед інших секторів економіки, зокрема в питаннях формування платіжного балансу та підвищення рівня продовольчої безпеки держави.

Як наслідок, незважаючи на зростання обсягів кредитування сільгоспвиробників у 2018 р. порівняно з 2014 р. у 1,3 раза, враховуючи девальвацію грошової одиниці, цінові та інші фактори, це не призвело до компенсації втраченого фінансового ресурсу.

Подібні та інші негативні макроекономічні тенденції отримують накопичувальний характер, що, безумовно, негативно впливає на фінансову результативність діяльності сільського господарства, як основи продовольчої системи України, та взагалі обмежують можливості його поступального розвитку.

Це підтверджують дані державної статистики. Так, у 2018 р. було отримано сукупного прибутку від усієї господарської діяльності сільгосппідприємств порівняно з 2015 р. на 35 млрд грн, або у 1,4 раза, менше, із зниженням рівня рентабельності у 2,3 раза. При цьому зростання випуску сільськогосподарської продукції у фактичних цінах за згаданий період відбулося у 2,3 раза, що об'єктивно, навпаки, повинно було б сприяти зростанню обсягів прибутковості господарювання.

Окреслена ситуація супроводжується іншими негативними тенденціями: наявністю значної кількості збиткових сільгосппідприємств; не раціональною і не керованою зміною структури виробництва продукції сільського господарства; погіршенням рівня харчування населення; катастрофічним зниженням зайнятості сільського населення та взагалі зростанням соціальної напруги на

селі; зникненням цілих аграрних підгалузей тощо.

Варто зазначити, що випадковостей просто так з макроекономічними показниками не буває. Для кожного наслідку обов'язково є причина або сукупність причин. Поряд з іншими, однією з таких причин виступає відсутність сприятливих умов для збільшення обсягів кредитування агровиробників, неадаптованість банківської системи до сучасних викликів, слабкість державних і недержавних фінансових інституцій.

Крім того, на реальний рівень фінансового забезпечення учасників аграрного ринку України поряд з іншими внутрішніми та зовнішніми чинниками протягом останніх років все значніший негативний вплив виявляє девальвація національної грошової одиниці. Зокрема зростання обсягів закупівель зарубіжної сільськогосподарської техніки й обладнання для харчової промисловості, засобів захисту рослин і тварин, мінеральних добрив, насіння, нафтопродуктів, паливних матеріалів, племінної худоби, птиці та інших технологічних ресурсів для агропромислового виробництва вимагають розширення банківських операцій з використанням іноземних валют, або в перерахунку національної грошової одиниці на іноземні валюти. При цьому девальвація гривні до долара США, як основної іноземної валюти, яка використовується в міжнародних торговельних відносинах, у 2018 р. порівняно з 2014-м зросла у 2,3 раза, з 2010 р. - у 3,4 раза відповідно до середньорічного курсу визначеного НБУ, що суттєво ускладнило розрахункові операції.

Тобто, якщо, з одного боку, використання імпоротної техніки, інших ресурсів і технологій виступає одним з головних драйверів зростання обсягів агропромислового виробництва, то з іншого, у зв'язку із девальвацією національної валюти та інших чинників це призвело до значних диспропорцій у фінансовому забезпеченні аграрного сектору та зниження результативності його функціонування.

При цьому банківська система в такій ситуації певною мірою втратила інтерес до кредитування сільського господарства. Якщо зростання отримання доданої вартості в галузі сільського, лісового і рибного господарства як показника, що відображає основну мету господарської діяльності - одержання прибутку, збільшення рівня оплати

праці і соціальних виплат, сплати податків, у 2018 р. порівняно з 2010-м було забезпечено в 4,3 раза, то обсяги кредитування за цей час зросли лише в 2,3 раза. Більше того, якщо частка сільського, лісового і риб-

ного господарства в загальнодержавних обсягах доданої вартості у 2018 р. досягла 11,9%, то частка кредитів становить лише 7,1% (табл. 1).

1. Співвідношення темпів зростання обсягів доданої вартості і кредитування нефінансових корпорацій сільського, лісового і рибного господарства та в цілому по державі за 2010, 2014, 2018 рр.

Показник	Рік			Зростання обсягів у 2018 р., %, до 2010 р.
	2010	2014	2018	
Валова додана вартість у цілому по державі, млрд грн	954,5	1382,7	3018,2	316,2
У т.ч. сільське, лісове та рибне господарство	83,0	161,1	360,8	434,7
Залишок кредитів станом на 31.12 усього по державі, млрд грн	501,0	778,8	859,7	171,1
У т.ч. сільське, лісове та рибне господарство	26,9	55,3	67,3	225,7
Питома вага сільського, лісового та рибного господарства у загальнодержавних обсягах, %				
доданій вартості	8,7	11,7	11,9	136,8
кредитуванні	5,3	6,8	7,1	134,0
Перевищення питомої ваги в доданій вартості над кредитуванням	3,4	4,9	4,8	x

Джерело: Сформовано авторами за даними Державної служби статистики України та Національного банку України.

Девальвація національної валюти також спотворює оцінки рівня кредитної підтримки банківською системою розвитку сільського господарства. Якщо, за статистикою НБУ, обсяги наданих кредитів у гривні в 2018 р. порівняно з 2009 р. зросли у 2,3 раза, то за оцінками в перерахунку на долари США вони знизилися на 53,0%. Аналогічні тенденції відбуваються і в цілому по аграрному сектору економіки. Тобто тенденція реального рівня кредитного забезпечення оцінюється рівно до навпаки (табл. 2, рис. 1-2). Безумовно, це не відповідає завданням банківської системи щодо відношення до різних секторів національної економіки, зокрема

кредитування визначених державних пріоритетів, одним з яких виступає продовольча безпека. Такі тенденції об'єктивно вимагають відповідної зміни політики НБУ.

Великою проблемою залишається висока вартість кредитних ресурсів, що стає невідомим тягарем у структурі собівартості сільськогосподарської продукції. Кредитні ставки в окремі роки навіть перевищували рівень рентабельності господарської діяльності, що вказує на неефективне державне регулювання різних секторів національної економіки, враховуючи функціонування банківської системи (табл. 3).

2. Зміна обсягів кредитування підприємств аграрного сектору в національній валюті та доларах США у перерахунку відповідно до курсу НБУ (станом на 31.12.2009, 2015, 2018 рр.)

Вид економічної діяльності	Вимоги банків за кредитами, наданими суб'єктам підприємництва аграрного сектору станом на:						
	31.12.2009 р.		31.12.2015 р.		31.12.2018 р.		Зміна обсягів кредитування 2018-го до 2009 р., дол. США
	Усього, млрд грн	Обсяг кредитів у перерахунку на дол. США	Усього, млрд грн	Обсяг кредитів у перерахунку на дол. США	Усього, млрд грн	Обсяг кредитів у перерахунку на дол. США	
Сільське, лісове та рибне господарство	29,4	5,58	48,4	2,22	67,3	2,62	47,0
Виробництво харчових продуктів та напоїв	27,8	5,28	60,8	2,78	75,2	2,91	55,1
Виробництво нових виробів	0,3	0,06	2,8	0,13	3,2	0,12	200,0
Усього по аграрному сектору	57,5	10,92	112,0	5,13	146,0	5,65	51,7

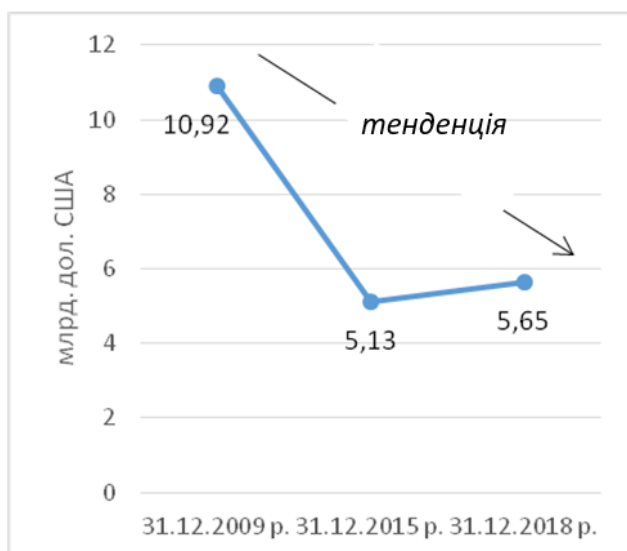

Рис. 1. Обсяги кредитування аграрного сектору, млрд дол. США

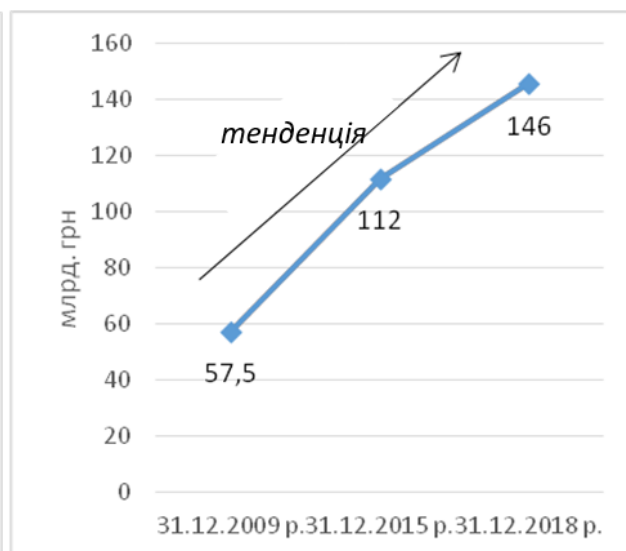

Рис. 2. Обсяги кредитування аграрного сектору, млрд грн

Довідково: середньорічний курс гривні до дол. США (2009 р. - 5,27; 2015 - 21,84; 2018 - 25,85)

Джерело: Сформовано авторами за статистичними даними НБУ.

3. Співвідношення рівнів рентабельності та середньорічних відсоткових ставок за отриманими кредитами сільськогосподарськими підприємствами за 2010, 2014-2018 рр., %

Показник	Рік					
	2010	2014	2015	2016	2017	2018
Рівень рентабельності сільгосппідприємств (усі види діяльності)	17,5	9,3	30,4	25,6	16,5	13,5
Середньорічний рівень відсоткових ставок за кредитами	14,9	20,1	20,2	18,4	16,3	17,7
Рівні відсоткових ставок за кредитами, +; -, до рівнів рентабельності	-2,6	10,8	-10,2	-7,2	-0,2	4,2

Джерело: Сформовано авторами за даними Державної служби статистики України та НБУ.

Важливою складовою у попереджувальних заходах державної економічної політики від таких та інших негативних тенденцій повинна виступати розбудова надійних інституційних систем, у тому числі в питаннях фінансового забезпечення аграрного сектору економіки шляхом упорядкування законодавства, процесів додаткового створення відповідних державних і недержавних інституцій, розвитку тих чи інших організаційно-правових форм суб'єктів господарювання, зокрема у банківській системі України [7].

Як засвідчує світова практика, на відміну від України в більшості країн функціонує розгалужена сукупність спеціалізованих державних, кооперативних і приватних кредитних інституцій для обслуговування сільськогосподарських товаровиробників, які відрізняються принципами роботи з позичальниками, механізмами гарантій, державної підтримки кредитування, іншими відповідними регламентами і схемами надання кредитів тощо. Тут, як правило, визначені функції однієї інституції доповнюють функції іншої, що дозволяє об'єднувати їх в єдину інтегровану систему фінансового забезпечення аграрного сектору економіки.

Спільними особливостями кредитного обслуговування аграрного сектору економіки в більшості розвинених країн є наявність кредитних кооперативних структур, які створюються безпосередньо сільгоспвиробниками, сільським населенням та іншими структурами аграрного спрямування при активній державній підтримці на засадах поєднання спільних інтересів [11].

Крім того, у кожній кредитній системі, як правило, присутні державні інституції, які виконують певні функції гаранта перед комерційними банками, особливо при довгостроковому кредитуванні сільгоспвиробників, що за різних обставин для них недоступні. Функціонують й інші державні структури, діяльність яких спрямована на підтримку мікрокредитування, авансування (вважай - кредитування) з використанням заставних операцій із сільгосппродукцією, підтримки лізингу, факторингу або інших специфічних видів кредитування.

Наприклад, система кредитування фермерів США представлена 36 кооперативними фермерськими банками, які в структурі забезпечують у межах 30-35 % кредитних потреб фермерів. Страховими компаніями, які крім страхування кредитних зобов'язань на-

дають близько 10 % різних видів позичок у загальних обсягах кредитування. Також сформована мережа приватних комерційних банків та індивідуальних кредиторів, які в основному спеціалізуються на банківському обслуговуванні фермерів.

Функціонує Державне агентство обслуговування ферм з метою надання пільгових коротко- та середньострокових кредитів молодим фермерам і новоствореним фермам, а також дрібним та фінансово неспроможним господарствам. Окрім того, агентство на відповідних засадах виступає також гарантом між фермерами і комерційними кредиторами.

Майже століття успішно працює товарно-кредитна корпорація - державна агенція Міністерства сільського господарства США, яка реалізує державні програми пільгового кредитування фермерів та фінансування інших програм підтримки цін і доходів фермерських господарств.

У США також працюють 11 різних державних програм підтримки харчування населення, що суттєво сприяє реалізації фермерської продукції та виступає надійним джерелом фінансування господарських потреб. Створена комплексна система управління цими програмами під егідою Міністерства сільського господарства США з відповідними Агентствами в кожному штаті та місцевими операторами. Тут на особливу увагу України заслуговує вивчення досвіду функціонування державних програм «шкільні обіди» та «додаткове харчування» малозабезпечених верств населення з консолідованим фінансуванням за рахунок коштів федерального уряду, урядів штатів, місцевих органів влади та інших джерел.

Визначальне місце в банківських системах для кредитування сільгоспвиробників посідають, зокрема, такі системні кооперативні банки, як Credit Agricole (Франція), Rabobank (Нідерланди), DG-Bank, Raiffeisenbank та мережа місцевих народних банків у Німеччині. Значного поширення кооперативні банки набули в Австрії, Італії, Польщі та інших країнах.

Варто зазначити, що створення сільськогосподарських кооперативних банків сьогодні якраз на часі в Україні. Цього вимагають, насамперед, необхідність наближення банківської системи до обслуговування сільського населення, запровадження ринку земель сільськогосподарського призначен-

ня, намагання держави активізувати фермерську діяльність та інших дрібних виробників на аграрному ринку, здійснення процесів децентралізації влади і державного управління та розбудови самоврядування на відповідних територіях, участь у розвитку сільської місцевості тощо. Сільськогосподарські кооперативні банки в такій ситуації спроможні відігравати визначну роль у фінансовому забезпеченні даних процесів.

Створення, а точніше відродження діяльності кооперативних банків в Україні потребує державної підтримки, як це відбувалося у багатьох країнах сталої ринкової економіки та нині в країнах із перехідною економікою (Словенія, Болгарія, Угорщина, Польща, Литва, Вірменія і т.д.).

У сучасних умовах України без державної підтримки відродження сільськогосподарських кооперативних банків (які активно розвивалися в царській Росії та в період НЕПу в СРСР), як важливого чинника забезпечення успішності аграрних реформ, якщо не приречена на невдачу, то може затягнутися на кілька десятиліть. І причиною цього є не слабкість їх організаційно-правової форми, а недосконалість законодавства, недовіра фермерів і сільських жителів до кооперування, недостатність у суспільстві кооперативних знань, відсутність духу кооперації тощо. В умовах ринкової конкуренції існує також протидія певних учасників на ринку банківських послуг та монополістів на аграрному ринку, враховуючи специфіку неприбуткової природи діяльності кооперативних банків, кооперативних засад демократичного управління та виконання інших специфічних функцій, що, безумовно, позитивно впливатиме на зниження вартості кредитів всієї банківської системи.

Для розбудови кооперативної системи кредитування аграрного сектору в Україні, з урахуванням кращої світової практики, необхідно здійснити відповідні заходи через створення сприятливих законодавчих та інших передумов. Узагальнюючи світовий досвід та оцінки вітчизняних вчених це зокрема потребує: зменшення вимог до статутного капіталу кооперативних банків; вилучення або перегляду норми щодо встановлення мінімальної кількості учасників кредитної кооперації; чіткого визначення неприбуткового статусу з відповідним режимом оподаткування; визначення участі держави у формуванні початкового пайового капіталу в межах

70-90 % з наступним їх викупом учасниками кооперативу протягом 15-20 років, або отримання такої фінансової підтримки на безповоротних засадах; включення кредитних спілок у систему банківського регулювання та банківського нагляду; спрямування всіх видів бюджетної фінансової допомоги аграрного сектору, в тому числі на часткове здешевлення вартості кредитів через систему аграрних кооперативних банків тощо.

Слід звернути увагу на значні державні фінансові ресурси, які на сьогодні накопичилися в численних державних аграрних інституціях: аграрний, насінневий і фермерський фонди, Національна лізингова компанія, підприємство з повернення боргів сільгосппідприємствами за імпорту техніку й інші ресурси, отримані під державні гарантії, фонд із будівництва об'єктів соціальної сфери не селі і т.ін. Багаторічні видатки держбюджету та накопичення заборгованості перед бюджетом на такі та інші цілі по суті на сьогодні є переважно «мертвим» капіталом. Цілком логічно було б зазначені фінансові ресурси сконцентрувати у відповідних банківських інституціях і використовувати на кредитування відповідних державних програм під особливим банківським контролем.

У державі ще не створені сприятливі умови для ефективної діяльності кредитних спілок, які повинні стати базовою низовою ланкою для створення кооперативних банків. Це підтверджують наступні тенденції. Якщо у 2008 р., коли ринок кредитних спілок досягнув свого найбільшого розвитку, їхня кількість становила 829 од., кількість їхніх членів - 2,7 млн осіб, обсяги активів - понад 6 млрд грн, то станом на 31.03.2020 р., за даними Національної комісії, яка здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, їхня кількість зменшилася до 335 од., або в 2,5 раза, членів спілок - в 1,7 раза, обсяги активів скоротилася в 2,4 раза і на сьогодні їхні загальні обсяги по державі відповідно до офіційного курсу гривні становлять менше 10 млн дол. США. Водночас, за оцінками зарубіжних ринків кредитних спілок Національним банком України, на кінець 2018 р. сумарні активи кредитних спілок Польщі досягли 2,49 млрд дол. США, Литви - 1,02 млрд дол. США, які за чисельністю населення і територією значно менші від України. При цьому в Україні частка п'яти найбільших

кредитних спілок становить майже 30 % у загальних активах, незначне поширення отримали спілки на сільських територіях.

Серед основних накопичених сучасних проблем діяльності кредитних спілок на вітчизняному ринку різні дослідження вчених визначають: недосконале законодавство; відсутність ефективних механізмів державного регулювання; неналежний контроль за їх діяльністю; обмежений перелік фінансових послуг; заборона бути членами спілок фермерським господарствам та іншим малим і середнім аграрним підприємствам; проблеми оподаткування у зв'язку з невизначеністю їх неприбуткового статусу; відсутність механізмів гарантування захисту вкладів членів спілок; відсутність державної підтримки за рахунок коштів державного бюджету; невизначеність кваліфікаційних вимог до персоналу та органів управління; відсутність спеціальних стандартів бухгалтерського обліку; невизначеність цілей та відповідних механізмів співпраці кредитних спілок із територіальними громадами в питаннях сприяння розвитку сільських територій тощо.

Мабуть, несправедливо те, що в Законі України «Про банки і банківську діяльність» відведено лише пів сторінки, а в Законі України «Про кооперацію» взагалі відсутній розділ «Про кредитну кооперацію». Враховуючи такий важливий напрям банківської діяльності, доцільно було б прийняти окремий Закон України, який би максимально регламентував порядок створення та функціонування аграрних кооперативних банків, визначив специфічні механізми кредитування аграрного сектору економіки з урахуванням специфіки його функціонування.

На жаль, прийнятий 21.07.2020 року новий Закон України № 0856 «Про сільськогосподарську кооперацію» теж не врахував створення кредитних кооперативів, що позбавляє фермерів та інших юридичних осіб права бути учасниками кредитної кооперації. Натепер це знову стає черговою проблемою законодавчого удосконалення.

Досвід інших країн та розробки багатьох вітчизняних вчених дозволяють пропонувати принципову схему розбудови системи кредитного забезпечення аграрного сектору України на кооперативних засадах (рис. 3).

Рис. 3. Перспективна кооперативно-кредитна система банківського обслуговування аграрного сектору України

Джерело: Сформовано авторами.

Для забезпечення максимальної ефективної діяльності наведена система передбачає кілька рівнів. В її основі знаходяться сільські кредитні спілки та кредитні кооперативи, що

створюються сільським населенням, фермерами та іншими агровиробниками на базі одного або кількох сусідніх сіл, або об'єднаних територіальних громад, мають неприбуткову

кооперативну природу та діють згідно з визначеними законодавством України кооперативними принципами. Оскільки кредитні спілки відповідно до Закону України «Про кредитні спілки» можуть надавати послуги виключно фізичним особам, то сільськогосподарські товаровиробники-юридичні особи можуть стати членами кредитних кооперативів, або на пряму членами регіональних кооперативних банків. Кредитні спілки і кооперативи, їх об'єднання або окремі агровиробники виступають членами-засновниками регіональних (обласних) аграрних кооперативних банків.

Другий рівень системи становлять кредитні кооперативи і кредитні спілки, що діють у районних центрах або територіальних громадах та районні об'єднання сільських кредитних спілок і кооперативів та надають відповідні послуги своїм членам. На цьому рівні можуть також бути відкриті відділення регіонального (обласного) кооперативного банку.

На третьому рівні системи кредитної кооперації виступають регіональні (обласні) кооперативні банки, які створюються згідно із Законами України «Про банки і банківську діяльність» та «Про кооперацію».

Четвертий, національний рівень представляє Центральний кооперативний банк, який логічно завершує побудову кооперативної системи кредитування аграрного сектору, об'єднуючи регіональні (обласні) кооперативні банки, кредитні кооперативи, сільські кредитні спілки та їхні об'єднання.

Наведена схема досить спрощена, проте вона відповідає досвіду побудови кооперативних фінансово-кредитних систем у розвинених країнах ринкової економіки і чинному вітчизняному законодавству.

У зв'язку з відкриттям у 2021 р. ринку земель сільськогосподарського призначення важливою складовою фінансово-кредитного забезпечення повинна виступати система земельно-іпотечного кредитування сільгоспвиробників. На сьогодні її розбудова ще вимагає обґрунтованого та своєчасного інституціонального забезпечення.

При цьому варто зауважити, що намагання уніфікувати правила кредитування суб'єктів господарювання під заставу нерухомого майна та кредитування сільгоспвиробників під заставу земель сільськогосподарського призначення в черговий раз може призвести до неврахування особливостей функціонування сільського господарства, виконання поставлених перед ним функцій і

завдань, специфіки регулювання земельних відносин та інших чинників.

Зарубіжний досвід, дослідження вітчизняних вчених вказують, що кредитування сільгоспвиробників з використанням механізмів земельної іпотеки повинно виступати збалансованою інституціональною системою, регулюватися окремим спеціальним законодавством, створенням відповідних інституцій, включаючи механізми кредитування під заставу як власне земельних ділянок, так і довготермінових договорів оренди, об'єктивних оцінок земельної власності, створення відповідної інфраструктури, визначення порядку ліцензування банків для такого виду діяльності, упорядкування розпорядження та використання земель, отриманих банками у випадку неповернення іпотечних кредитів тощо.

Особливістю земельного іпотечного кредитування в Україні є значна розпорошеність земельної власності та наявність великої кількості різних категорій земель. Зокрема, це землі: більше ніж 6,9 млн власників паїв; понад 4 млн особистих селянських господарств; за 500 тис. га земель колективного садівництва і городництва; які знаходяться в комунальній та державній власності на умовах користування державними підприємствами і організаціями; забруднені радіонуклідами внаслідок Чорнобильської катастрофи; природно-заповідного фонду; наукових установ і навчальних закладів; гідроакумуючих систем, зрошувані й осушувані; під багаторічними плодовими насадженнями; які в Державному кадастрі віднесені до земель сільськогосподарського призначення, але фактично непридатні для ведення сільського господарства (заліснені, заболочені чи інші маргінальні землі) тощо.

Така ситуація безумовно вносить відповідні особливості до державного регулювання земельно-іпотечного кредитування. Проте загальною прерогативою має стати переконання, що всі такі землі можуть і повинні використовуватись як активи для гарантій кредитних зобов'язань, незалежно чи це особисте селянське господарство, фермер чи інше приватне господарство, державне підприємство чи наукова й освітня установа на відповідних засадах, створюючи для цього всім рівні конкурентні умови.

Особливою проблемою слід виокремити необхідність створення нових ринкових методик для вартісних оцінок земель сільсько-

господарського призначення, що використовується як застава.

Дослідження науковців свідчать, що на сьогодні лише близько 3 % таких земель оцінені й поставлені на баланси сільгоспідприємств. Основна частина земель знаходиться в оренді, є власністю селян, що вимагає отримання механізмів консолідації таких земель для формування обсягів застави тощо [3].

Тобто, без відповідного інституціонального забезпечення основну кількість земельних ділянок ще можна вважати несформованим активом для використання як кредитного забезпечення насамперед особистих селянських господарств, фермерів та особливо сільгоспідприємств, що користуються орендованими землями.

Крім того, землю Конституцією України визначено важливою складовою національного багатства та встановлено вимоги щодо охорони земель, збереження природної родючості ґрунтів, що теж потребує додаткового державного регулювання в процесі іпотечних відносин.

Усі ці та інші фактори вимагають відповідного упорядкування: в обліку, в оцінках земель; вносять специфіку для використання різних категорій земель у процесі застави для отримання кредитів; іншу специфіку, що потребує відповідного законодавчого регулювання.

На теперішньому етапі розвитку аграрного сектору економіки питання запровадження системи земельно-іпотечного кредитування слід розглядати важливою передумовою ефективного розвитку передусім для дрібного і середнього підприємництва та комерціалізації діяльності значної кількості особистих селянських господарств. Це також потребує встановлення відповідних правил та інфраструктурного забезпечення.

Проте головне, що в цьому процесі не повинно бути, що після відкриття ринку земель через деякий час створюватиметься система земельно-іпотечного кредитування, визначатимуться цінові й податкові механізми, а потім, можливо, наведеться порядок у Державному земельному кадастрі, відбудуться інші відповідні заходи і т. п. Тобто,

без комплексного інституціонального врегулювання зазначених проблем це шлях до чергового введення в оману селян та інших учасників аграрного ринку, подальших зловживань та тінізації земельних трансакцій, поширення інших негативних явищ в аграрному середовищі.

На нашу думку, центральною ланкою земельно-іпотечного кредитування повинно стати створення Державного земельного фонду (назва умовна) з виконанням функцій спеціалізованої земельної іпотечної установи, проведення рефінансування ліцензованих банківських установ для потреб іпотечного кредитування, оперативний викуп заставлених земель у банків у випадку неповернення іпотечного кредиту внаслідок об'єктивних причин чи судових рішень та виконання інших функцій пов'язаних із землями, які використовуються у вигляді застави тощо [1].

Висновки. Розбудова системи кредитування сільгоспвиробників та інших учасників аграрного ринку сьогодні продовжує залишатися важливим завданням державної аграрної політики.

Система кредитування аграрного сектору економіки має взаємодоповнювати інші напрями фінансово-кредитної підтримки агропромислової діяльності, оперативно реагувати на виклики як внутрішнього аграрного ринку, так і глобального ринкового середовища, в цілому формуючи єдину збалансовану систему фінансово-кредитного забезпечення.

Важливою передумовою удосконалення системи кредитування аграрного сектору слугує концептуальне закріплення заходів держави, банківської системи та аграрного бізнесу в новому рамковому Законі України «Про державну аграрну політику», який повинен у тому числі визначати принципи, шляхи та інші засади розвитку банківських послуг у загальній системі фінансово-кредитного забезпечення агровиробників. Такі дії держави дозволять упорядкувати законодавчий процес та інші заходи інституціонального забезпечення ефективного розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій.

Список бібліографічних посилань

1. Гладій М. В., Лузан Ю. Я. Земельна реформа: сучасні проблеми та шляхи вирішення. *Економіка АПК*. 2020. № 2. С. 6-19. <https://doi.org/10/32/317/2221-1055.202002006>.
2. Дем'яненко М. Я. Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку. *Економіка АПК*. 2007. № 5. С. 5-10.
3. Жук В. М., Бездушна Ю. С., Попко С. Ю. Капіталізація національного багатства України: вартість земель сільськогосподарського призначення : наукова доповідь. Київ : ННЦ ІАЕ, 2019. 48 с.
4. Іпотечне кредитування в аграрному секторі економіки : монографія / Дем'яненко М. Я., Алексійчук В. М., Гудзь О. Є, Сомик А. В. Київ ННЦ ІАЕ, 2005. 106 с.
5. Киреев О. І. Іпотечне кредитування: проблеми та перспективи розвитку в Україні: Інформаційно-аналітичні матеріали ; за заг. ред. А. І. Киреева. Київ: Центр наукових досліджень НБУ, 2004. 104 с.
6. Корнійчук Г. В. Теоретичні основи кредитного забезпечення як фактор економічного зростання сільськогосподарських підприємств. *Облік і фінанси*. № 4 (66). 2014. С. 103-107.
7. Лупенко Ю. О., Фещенко В. В. Ринок капіталу для фінансування малого та середнього бізнесу в аграрному секторі економіки. *Фінанси, облік і аудит*. 2014. № 2. С. 65-78. URL : http://nbuv.gov.ua/Foa_2014_2-7.
8. Лупенко Ю. О., Фещенко В. В. Сучасні інструменти для фінансування аграрного сектору економіки. *Фінансовий ринок України*. 2012. № 12. С. 26-31.
9. Малік М. Й., Шпикуняк О. Г. Інституалізація аграрного підприємництва та її ефективність. *Економіка АПК*. 2011. № 7. С. 169-177.
10. Модернізація державної політики розвитку аграрної сфери України: виклики, шляхи вирішення : монографія / Гадзало Я. М., Гладій М. В., Саблук П. Т., Лузан Ю. Я. Київ : Аграрна наука, 2020. 380 с.
11. Молдаван Л. В. Розвиток кооперації в системі кредитного забезпечення сільського господарства. *Економіка АПК*. 2015. № 1. С. 58-63.
12. Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наукова доповідь / за заг. ред. Саблука П. Т. Київ : ННЦ ІАЕ, 2011. 342 с.
13. Паляничко Н. І. Світовий досвід розвитку земельно-іпотечного кредитування. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 17. С. 59-63.
14. Саблук П. Т. Проблеми іпотеки землі в контексті фінансової безпеки. *Проблеми формування іпотечного ринку в контексті фінансової безпеки України : Зб. Матеріалів круглого столу*. Київ, 30 вересня 2002. С. 112-119.
15. Сільське господарство України : Стат. збірник Державної служби статистики України. URL : www.ukrstat.gov.ua.
16. Статистика НБУ. *Офіційний сайт НБУ*. URL : <http://www.bank.gov.ua>.
17. Шпикуняк О. Г. Інституціоналізм як методологія міждисциплінарного пошуку в економічній теорії. *Економіка АПК*. 2009. № 11. С. 141-148.

References

1. Hladii, M.V., Luzan, Yu.Ya. (2020). Zemelna reforma: suchasni problemy ta shliakhy vyrishennia [Land reform: current problems and solutions]. *Ekonomika APK*, 2, pp. 6-19 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10/32/317/2221-1055.202002006>.
2. Dem'ianenko, M.Ya. (2007). Finansovi problemy formuvannia i rozvytku ahrarnoho rynku [Financial problems of the agrarian market formation and development]. *Ekonomika APK*, 5, pp. 5-10 [In Ukrainian].
3. Zhuk, V.M., Bezdushna, Yu.S., Popko, S.Yu. (2019). Kapitalizatsiia natsionalnoho bahatstva Ukrainy: vartist zemel silskohospodarskoho pryznachennia: naukova dopovid [Capitalization of national wealth of Ukraine: the value of agricultural land: scientific report]. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
4. Dem'ianenko, M.Ya., Aleksiiichuk, V.M., Hudz, O.Ye, Somyk, A.V. (2005). Ipotechne kredyтування v ahrarnomu sektori ekonomiky: monohrafiia [Mortgage lending in the agricultural sector of the economy: monograph]. Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
5. Kyreiev, O.I., et al. (2004). Ipotechne kredyтування: problemy ta perspektyvy rozvytku v Ukraini: Informatsiino-analitychni materialy [Mortgage lending: problems and prospects for development in Ukraine: Information and analytical materials]. A.I. Kyreieva (Ed.). Kyiv: Tsentr naukovykh doslidzhen NBU [In Ukrainian].
6. Korniiichuk, H.V. (2014). Teoretychni osnovy kredytnoho zabezpechennia yak faktor ekonomichnoho zrostannia silskohospodarskykh pidpriemstv [Theoretical foundations of credit security as a factor of economic growth of agricultural enterprises]. *Oblik i finansy*, 4(66), pp. 103-107 [In Ukrainian].
7. Lupenko, Yu.O., Feshchenko, V.V. (2014). Rynok kapitalu dlia finansuvannia maloho ta srednoho biznesu v ahrarnomu sektori ekonomiky [Capital market for small and medium business financing in the agricultural sector of the economy]. *Finansy, oblik i audyt*, 2, pp. 65-78. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/Foa_2014_2-7 [In Ukrainian].
8. Lupenko, Yu.O., Feshchenko, V.V. (2012). Suchasni instrumenty dlia finansuvannia ahrarnoho sektoru ekonomiky [Modern instruments for financing the agricultural sector of the economy]. *Finansovi rynok Ukrainy*, 12, pp. 26-31 [In Ukrainian].
9. Malik, M.Y., Shpykuliak, O.H. (2011). Instytutualizatsiia ahrarnoho pidpriemnytstva ta yii efektyvnist [Institutionalization of agrarian entrepreneurship and its efficiency]. *Ekonomika APK*, 7, pp. 169-177 [In Ukrainian].
10. Hadzalo, Ya.M., Hladii, M.V., Sabluk, P.T., Luzan, Yu.Ya. (2020). Modernizatsiia derzhavnoi polityky rozvytku ahrarnoi sfery Ukrainy: vyklyky, shliakhy vyrishennia: monohrafiia [Modernization of the state policy of agrarian sphere development of Ukraine: challenges, ways of the decision: monograph]. Kyiv: Ahrarna nauka [In Ukrainian].
11. Moldavan, L.V. (2015). Rozvytok kooperatsii v systemi kredytnoho zabezpechennia silskoho gospodarstva [Cooperation development in the system of credit provision of agriculture]. *Ekonomika APK*, 1, pp. 58-63 [In Ukrainian].
12. Sabluk, P.T., et al. (2011). Orhanizatsiino-ekonomichna modernizatsiia ahrarnoi sfery: naukova dopovid [Organizational and economic modernization of the agrarian sector: scientific report]. P.T. Sabluk (Ed.). Kyiv: NNTs IAE [In Ukrainian].
13. Palianychko, N.I. (2016). Svitovi dosvid rozvytku zemelno-ipotechnoho kredyтування [World experience in the development of land mortgage lending]. *Investytsii: praktyka ta dosvid*, 17, pp. 59-63 [In Ukrainian].
14. Sabluk, P.T. (2002). Problemy ipoteki zemli v konteksti finansovoi bezpeky Land mortgage problems in the context of financial security [Problemy formuvannia ipotechnoho rynku v konteksti finansovoi bezpeky Ukrainy]. Zb. Materialiv kruhloho stolu. Kyiv, pp. 112-119 [In Ukrainian].
15. Silske gospodarstvo Ukrainy [Agriculture of Ukraine]. Stat. zbirnyk Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. Retrieved from: www.ukrstat.gov.ua [In Ukrainian].
16. Statystyka NBU [NBU statistics]. Ofitsiinyi sait NBU. Retrieved from: <http://www.bank.gov.ua> [In Ukrainian].
17. Shpykuliak, O.H. (2009). Instytutionalizm yak metodolohiia mizhdystyplinarnoho poshuku v ekonomichnii teorii [Institutionalism as a methodology of interdisciplinary search in economic theory]. *Ekonomika APK*, 11, pp. 141-148 [In Ukrainian].

Hladii M. V., Luzan Yu. Ya. Lending in the system of agrarian transformations of Ukraine

The purpose of the article is to substantiate the need for further development of the lending system for agricultural producers in Ukraine, determine the feasibility of creating agricultural cooperative banks, the development of land mortgage lending and other instruments of financial and credit support, taking into account the best world experience and the specifics of the functioning of the agricultural sector of the economy.

Research methods. A dialectical method of scientific knowledge has been used, as well as a systematic research approach using the experience of lending in other countries, taking into account the results of scientific research by domestic scientists and reasonable assessments of the current state of credit services for agricultural producers, a set of methods for processing statistical data characterizing the dynamics and corresponding trends.

Research results. The ways of further development of the system of financial and credit support of agricultural producers as an important component of agrarian transformations are determined, the best world experience is summarized, the assessment of the current state of lending to the agricultural economy is given.

Scientific novelty. The further improvement of the credit support system for the needs of participants in the agricultural market in modern conditions was substantiated, as an important component of the comprehensive institutional support of the reform processes in the agricultural sector of Ukraine.

Practical significance. The results of the study can be taken into account in the practical activities of government bodies, by participants in the agricultural market and the banking system, in the deepening of scientific research, in the educational process. Tabl.: 3. Figs.: 3. Refs.: 17.

Keywords: banks; banking system; cooperative bank; land mortgage lending; capitalization.

Hladii Mykhailo Vasylovych - doctor of economic sciences, academician of NAAS, First vice-president of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine (9, M. Omelianovycha-Pavlenko St., Kyiv, 01010)

E-mail: prezid@naas.gov.ua

Luzan Yurii Yakovych - doctor of economic sciences, corresponding member of NAAS, counsellor to the Presidium of National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, counsellor to the Directorate of Food Resources Institute (9, M. Omelianovycha-Pavlenko St., Kyiv, 01010)

E-mail: prezid@naas.gov.ua

Гладий М. В., Лузан Ю. Я. Кредитование в системе аграрных трансформаций Украины

Цель статьи - обосновать необходимость дальнейшего развития системы кредитования агропроизводителей в Украине, определить целесообразность создания аграрных кооперативных банков, развития земельно-ипотечного кредитования и других инструментов финансово-кредитного обеспечения с учетом лучшего мирового опыта и специфики функционирования аграрного сектора экономики.

Методика исследования. Применен диалектический метод научного познания, системный подход исследования с использованием опыта кредитования в других странах, учета результатов научных исследований отечественных ученых и обоснованных оценок современного состояния кредитного обслуживания агропроизводителей, совокупность методов обработки статистических данных, характеризующих динамику и соответствующие тенденции.

Результаты исследования. Определены пути дальнейшего развития системы финансово-кредитного обеспечения агропроизводителей как важной составляющей аграрных трансформаций, обобщен лучший мировой опыт, дана оценка современного состояния кредитования аграрной экономики.

Элементы научной новизны. Получило обоснование дальнейшее совершенствование системы кредитного обеспечения потребностей участников аграрного рынка в современных условиях, как важной составляющей комплексного институционального обеспечения процессов реформирования в аграрной сфере Украины.

Практическая значимость. Результаты исследования могут быть учтены в практической деятельности органов государственного управления, участниками аграрного рынка и банковской системы, углублении научных исследований, в учебном процессе. Табл.: 3. Илл.: 3. Библиогр.: 17.

Ключевые слова: банки; банковская система; кооперативный банк; земельно-ипотечное кредитование; капитализация.

Гладий Михаил Васильевич - доктор экономических наук, академик НААН, первый вице-президент Национальной академии аграрных наук Украины (01010, г. Киев, ул. Михаила Омеляновича-Павленко, 9)

E-mail: prezid@naas.gov.ua

Лузан Юрий Яковлевич - доктор экономических наук, член-корреспондент НААН, советник Президиума Национальной академии аграрных наук Украины, советник дирекции Института продовольственных ресурсов НААН (01010, г. Киев, ул. Михаила Омеляновича-Павленко, 9)

E-mail: prezid@naas.gov.ua

Стаття надійшла до редакції 03.08.2020 р.

Фахове рецензування: 10.08.2020 р.

Бібліографічний опис для цитування:

Гладий М. В., Лузан Ю. Я. Кредитування в системі аграрних трансформаций України. *Економіка АПК*. 2020. № 8. С. 31 – 44. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202008031>

Hladii, M.V. & Luzan, Yu.Ya. (2020). Kredytuvannia v systemi ahrarynykh transformatsii Ukrainy [Lending in the system of agrarian transformations of Ukraine]. *Ekonomika APK*, 8, pp. 31 – 44 [In Ukrainian]. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202008031>

*